

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

طبیعت در اشعار جعفر ابراهیمی [شاهد]

۱- آمنه کهندانی ۲- علیرضا بهاری

۱- آموزگار پایه پنجم . کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی. اداره آموزش و پرورش
ناحیه ۳ استان قم .

۲- معاون آموزشی دبستان . کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی. اداره آموزش و پرورش
ناحیه ۱۲ استان قم

kohandani1991@gmail.com
ar.bahari1989@gmail.com

چکیده

طبیعت در روزگار کنونی به موارد گوناگونی اطلاق می شود. معنای طبیعت در اساس به گونه های مختلف گیاهان و جانوران باز می گردد و به طور معمول به محیط زیست طبیعی یا حیات وحش ، حیوانات وحشی ، کوه ها ، جنگل ، ساحل ها و همه ی آنچه که نفوذ انسان آن را تغییر نداده یا در برابر نفوذ انسان ایستادگی کرده است ، اطلاق می گردد [۱۸].

از دیر باز طبیعت و جلوه های گوناگون آن الهام بخش شاعران و ادبا بوده است و همواره طبیعت یکی از مهم ترین مضامین در اشعار به شمار می آید. در ادبیات کودک و نوجوان طبیعت از اهمیت بالایی برخوردار است تا آن جا که طبیعت یکی از برجسته ترین مضامین در این حوزه بوده است . جعفر ابراهیمی شاهد یکی از شاعران برجسته کودک و نوجوان می باشد که به میزان بالایی از جلوه های طبیعت در شعرهای خود بهره جسته است. در این مقاله نگارنده ۲۹ شعر از دو مجموعه اشعار او را از لحاظ مضامین طبیعت با روش توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار داده است .

بررسی انجام شده در این موضوع نشان می دهد که در میان محورهای مورد بررسی، پدیده های طبیعی و رنگها در بالاترین درجه قدرت قرار دارند و در مقابل آنها اعضای بدن پرندگان در پایین ترین درجه قدرت قرار گرفته اند.

کلمات کلیدی: طبیعت ، شعر ، جعفر ابراهیمی ، ادبیات کودک و نوجوان

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

۱. مقدمه

در زبان فارسی طبیعت به معنی " سرشت که مردم بر آن آفریده شده ، نهاد ، آب و گل ، خوی ، گوهر، ليقه، فطرت ، خلقت، طبع ، ذات ، طينت ، ... " تعريف شده است و به نقل از مفاتيح العلوم [ص ۵۸] محدوده ی آن زیر فلک قمر تاملرکز زمین دانسته شده است [۱۹].

از گذشته تاکنون توجه به طبیعت و استفاده از جلوه های آن در تمامی آثار منظوم و شاعرانه همه ی ملت های جهان بسیار چشمگیر بوده است. توجه به طبیعت در آثار برخی شاعران تا بدان حد برجسته بوده است که به شاعر طبیعت معروف شده اند.

یکی از زیباترین گونه های صور خیال در شعر، تصرفی است که ذهن شاعر در اشیاء و در عناصر بی جان طبیعت می کند و از رهگذر نیروی تخیل خویش بدانها حرکت و جنبش می بخشد و در نتیجه هنگامی که از دریچه چشم او به طبیعت و اشیاء می نگریم، همه چیز در برابر ما سرشار از زندگی و حرکت و حیات است. بسیاری از شاعران هستند که طبیعت را وصف می کنند اما کمتر کسانی از آنها می توانند، این وصف را با حرکت و حیات همراه کنند [۱۵].

کودکان و نوجوانان ، نیمی از جمعیت دنیا را تشکیل می دهند. آنها نیازمند توجه بیشتر و تربیت مناسب هستند . طبق نظر کارشناسان و صاحب نظران تعلیم و تربیت ، فرصت های آزاد و فضاهای غیررسمی و موضوعاتی همچون ادبیات کودکان و نوجوانان که بطور غیر مستقیم به نشر معارف می پردازند ، بیشترین نقش فرهنگ سازی را دارند . فرهنگ هر جامعه ای مرهون تلاش های هنرمندان و نویسندگانی است که در فضای غیررسمی به گسترش و نشر فرهنگ می پردازند . ادبیات کودکان و نوجوانان نقش بسیار مهمی در تربیت کودکان و نوجوانان دارد . عوامل و عناصرذهنی هر فرد را نه آموزش های رسمی بلکه ادب و فرهنگ عمومی می سازد . این عوامل و عناصر می تواند آن چنان که هست از الگوهای جهانی و یا تلطیف شده ی آن تبعیت کند و یا اینکه فضاهای سنتی و مذهبی را دستمایه کار خود قرار دهد [۵].

ادبیات کودکان و نوجوانان معمولاً به آثاری اطلاق می شود که برای مطالعه ی اطفال و نوجوانان و به منظور سرگرمی و آموزش آنها فراهم شده است [۲۳]. ادبیات کودک و نوجوان به نوشته ها و سروده های ادبی ویژه ی کودکان و نوجوانان می گویند . این نوع ادبیات هم شامل بخشی از فرهنگ شفاهی عامه مانند لالایی ها ، مثل ها ، قصه ها است و هم داستان ها و نمایشنامه ها و اشعار و نیز نوشته هایی در زمینه ی دین ، دانش ، اجتماعی ، علم و کاربردهای آن ، هنر و سرگرمی را در بر میگیرد که نویسندگان برای کودکان و نوجوانان پدید می آورند [۷].

طبیعت از چند جهت می تواند مورد توجه شاعران ادبیات کودک و نوجوان قرار گیرد. یکی، گستردگی آن و دیگری تنوع موضوعات و پدیده هایی که در آن هست و سوم زیبایی و دل انگیزی آن بخصوص برای کودک. دلیل چهارم، تناسبی است که میان تمایلات و ویژگیهای روحی - روانی کودک با طبیعت وجود دارد. ژان پیاژه معتقد است که در نظر کودکان مرز میان جاندار و بی جان محو می شود. آنها اصل را بر جاندار بودن همه چیز می گذارند و زندگی و عوارض آن را به کلیه اشیاء و پدیده های پیرامون خود نسبت می دهند [۸].

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

از شاعران برجسته حوزه ادبیات کودک و نوجوان می توان از ناصر کشاورز ، اسدالله شعبانی ، شکوه قاسم نیا ، محمود کیانوش ، افشین اعلاء ، محمد کاظم مزینانی ، عباس یمینی شریف ، مجدالدین میر فخرایی ، ....و جعفر ابراهیمی [شاهد] نام برد. از میان این شعرا ، جعفر ابراهیمی بیش از دیگران به طبیعت نزدیک است . به جرأت می توان او را در حوزه ی شعر کودک و نوجوان شاعر طبیعت نامید . نگاه ابراهیمی به طبیعت نگاهی کودکانه و یا به تعبیری نگاهی عارفانه است .

جعفر ابراهیمی، شاعرو نویسنده کودک و نوجوان ، متخلص به شاهد است .جعفر ابراهیمی در سال ۱۳۳۰ در اردبیل به دنیا آمد . به جهت ادامه تحصیل به تهران مهاجرت کرد و در همانجا ساکن شد . تحصیلات خود را در تهران تا مقطع دیپلم در رشته ریاضی سپری نمود . در مدت ۱۰ سال نویسنده برنامه های رادیویی بوده و مسئولیت های مختلفی را نیز برعهده داشته است [۲۹].

از جمله سوابق او ؛ مسئول شورای شعر کانون پرورش فکری از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۸۰ ، سردبیر ادبی آیش ، دبیر شش دوره جشنواره مطبوعات ، دبیر دو دوره جشنواره کتاب کانون پرورش فکری و چند دوره داوری کتاب سال و با مؤسسه کیهان ، صدا و سیما ، حوزه هنری و انتشارات امیر کبیر است و همچنین تألیف ۱۰۰ کتاب برای گروههای سنی مختلف را نیز برعهده داشته است [۲۹].

۲. تئوری و پیشینه تحقیق

تا چندی پیش ادبیات کودک و نوجوان مطرح نبود و اگر هم بود نه به آن محتوا و قالبی که باید باشد. وقتی سخن از مطرح نبودن ادبیات کودکان تا سالهای اخیر می کنیم توجهمان بر روی معنای ادبیات کودکان است وگرنه ادبیات برای کودکان زمان شروع معینی ندارد.از زمانی که مادری برای طفلش آواز خوانده شکلی از ادبیات کودک نیز خلق شده است.لالایی ها یکی از اولین انواع ادبیات شفاهی است.نوع دیگر ادبیات شفاهی قصه است [۱۳].

در ایران به رغم عظمت و قدرت و سابقه ادبی، همانند اکثر کشورهای جهان ، ادبیات کودکان و نوجوانان به معنای امروزی سابقه چندانی ندارد.ولی این کمبود در زمینه ادبیاتی که به نام و برای کودک و نوجوان نوشته می شده است و درباره افسانه ها، مثل ها و داستان های عامیانه صادق نیست و کودکان ایرانی در ادوار پیشین از ادبیات خاص خود بکلی بی نصیب نبوده اند.ادبیات شفاهی و عامیانه ایران غنی است ولی این ادبیات مکتوب فارسی است که به علت فلسفه خاص تعلیم و تربیت ضعف دارد [۱۳].

سال ۱۳۴۰ نقطه عطفی در تاریخ ادبیات کودک و نوجوان است. در این سال چرخشی بنیادین در کتابهای درسی پدیدار شد. روش تدریس و مطالب کتابهای جدید، سن مطالعه را تقریباً سه سال پایین آورد و بدین ترتیب جمعیت کتابخوان چندین برابر شد. در همین سال نخستین کتاب مدون ادبیات کودک چاپ شد. در سال ۱۳۴۱ شورای کتاب کودک کار خود را شروع کرد و در سال ۱۳۴۴ کانون پرورش فکری کودک و نوجوان به وجود آمد [۱۳].

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

سال‌های پس از ۱۳۴۰ را می‌توان دوره‌ی تازه‌ای در ادبیات کودک و نوجوان دانست. در این دوره اهمیت ادبیات کودک در رشد فکری و پرورش اندیشه و تخیل از دوران کودکی و نوجوانی در ایران شناخته شد. ویژگی عمده‌ی این دوره توجه به نیازهای کودکان و رشد ادبیات ویژه‌ی آنان در برابر آثار ترجمه شده است [۷].

طبیعت، یکی از اصلی‌ترین مضامین مورد استفاده‌ی بسیاری از شاعران بوده است. در آثار شعرا از گذشته تا به امروز عناصر طبیعت چه بصورت توصیف مستقیم و چه به صورت نمادی و سمبلیک به وفور دیده می‌شود. از بررسی‌های انجام شده پیرامون جلوه‌های طبیعت در شعر، در قرون گذشته می‌توان به مولانا، منوچهری دامغانی و در شعر معاصر به نیما یوشیج، اخوان ثالث و سهراب سپهری اشاره کرد. منوچهر دامغانی به علت وفور استفاده از طبیعت در اشعارش شاعر طبیعت نامگذاری شده است. کثرت توجه مولانا در دیوان شمس به طبیعت، آگاهی او را از امکانات لفظی و تأثیربخشی مظاهر طبیعت به نمایش می‌گذارد. نیما یوشیج صرفاً به توصیف طبیعت می‌پردازد و سهراب تمام امور در طبیعت را به سوی خدا می‌داند.

از میان شاعران حوزه ادبیات کودک و نوجوان اشعار پروین دولت‌آبادی و محمود کیانوش مورد بررسی قرار گرفته است و طبیعت در شعر هر دو شاعر بالاترین درصد را به خود اختصاص داده است.

از دیگر شاعران حوزه ادبیات کودک و نوجوان می‌توان به جعفر ابراهیمی شاهد اشاره کرد. از مجموعه اشعار او برای کودک و نوجوان می‌توان «آواز پوپک»، «آسمان ابری نیست»، «بوی گنجشک»، «خورشیدی اینجا خورشیدی آنجا»، «شعری از گربه و موش»، «آب مثل سلام»، «سبزپوش مهربان»، «بوی کال یاس»، «آمده ام دوست بدارم» و «ریال مثل یاس» را نام برد [۲۹].

از آثار برگزیده او می‌توان «یک سنگ و یک دوست»: کتاب سال ۶۷، «آواز پوپک»: کتاب سال ۷۲، «آسمان ابری نیست»: برنده جایزه بزرگ کانون در سال ۷۴، «آب مثل سلام»: برنده جایزه بزرگ کانون، «خورشیدی اینجا خورشیدی آنجا»: کتاب برگزیده شورای کودک، «بوی گنجشک»: کتاب برگزیده سروش نوجوان، «در کوچه‌های خیس»: برنده دیپلم افتخار به جشنواره کانون، «پلی به سوی شعر [فصل خون مهتاب]»: کتاب سال و برنده جایزه اول جشنواره کانون را نام برد [۲۹].

از مجموعه رمان‌های کودک و نوجوان او می‌توان از «ماجراهای جورجورتان»، «گلدره و گل‌تاج»، «جادوگران»، «سرزمین بی‌سایه»، «یک سنگ و یک دوست»، «در سوگ سهراب»، «در کوچه‌های خیس» و «شب‌های بی‌فانوس» نام برد [۲۹].

از مجموعه قصه‌های کودک و نوجوان او می‌توان «همزاد»، «خاله سلطان»، «آن شب که باران»، «خرگوش و رودخانه» و «قارچ‌ها در باران» را نام برد [۲۹].

از مجموعه تحقیقات بررسی شده در زمینه کارهای جعفر ابراهیمی نمونه‌های زیادی یافت نشد. در بررسی انجام شده در موضوع "راه‌های خداشناسی در ادبیات کودک و نوجوان" اشعار او نیز مورد بررسی و نقد قرار گرفته است. راه‌های خداشناسی در اشعار کودکانه او تجلی خداوند در تمام پدیده‌ها و بحث زیبا شناسی، هدایت‌تکوینی، بازگشت همه‌ی موجودات به سوی خدا و تسبیح همه‌ی موجودات معرفی شده است. هم‌چنین موضوع خانواده در چند شعر او مورد بررسی قرار گرفته است [۱۶].

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

هم چنین اثر " قلعه سنگباران " او مورد نقد قرار گرفته است. در این بررسی مشخص شد در این اثر روح غالب بر دو کلمه " احساس " و " طنز " به وضوح قابل رؤیت است. به علاوه نماد رمز که یکی از مهمترین تزئینات قصه است در این کتاب کمتر دیده می شود. از سوی دیگر خیال پردازی که مهمترین نقطه عطفی است که در کتاب دیده می شود [۳۱].

جعفر ابراهیمی شاهد در شعرهایش بسیار به طبیعت نزدیک شده است و به جرات می توان او را شاعر طبیعت نامید. با این حال با جست و جوی هایی که توسط نگارنده به عمل آمد حتی یک پایان نامه دوره کارشناسی ارشد یا دکتری با موضوع بررسی جلوه های طبیعت در اشعار او دیده نشد. نوشته های موجود عمدتاً به شکل مقاله و بعضاً نیز بصورت کتاب مستقل در مورد موضوع مورد نظر به رشته تحریر درآمده است و یکی از دلایل انگیزه نگارنده از نگارش این مقاله نیز همین بوده است.

۳. متن اصلی مقاله

بزرگان بسیاری از ادیان، طبیعت را آموزگار بشر می دانند و بر این عقیده اند که آدمی نه تنها می تواند از طبیعت درس هایی بی شمار بگیرد، بلکه می تواند اصول اخلاقی، فکری و معنوی بسیاری از آن بیاموزد [۲۴].

نشانه های موجود در طبیعت، آشکارا هر صاحب خردی را به سوی پروردگار رهنمون می سازد. قرآن کریم نیز در موارد گوناگون، همین آثار طبیعی را برای بی غرضان، درس کامل توحید می داند: «در آفرینش آسمان ها و زمین، آمد و شد شب و روز... و در آبی که خدا از آسمان فرو فرستاد و زمین را پس از مردنش بدان زنده کرد و از هر جنبه ای در روی زمین بپراکند و نیز وزش بادها و ابرهای مهار شده در میان آسمان و زمین، در این همه، بر مردمی که خرد می ورزند، نشانه هایی دیده می شود» [بقره، آیه ۱۶۴].

قرآن کریم به طور معمول، تنها به موضوع های مهم و کلی پرداخته و بیان جزئیات و تفسیر آن مطالب را برعهده بزرگان دین نهاده است. با وجود این، در حدود پانصد آیه از قرآن، از طبیعت، آموزه های طبیعت و شیوه برخورد انسان با آن بحث می کند [۶].

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله: کسی که درختی را آب دهد، همانند کسی است که انسان مؤمنی را سیراب کرده باشد [۲۵].

امام علی علیه السلام درختان میوه دار را قطع نکنید که هر آینه عذاب الهی متوجه شما خواهد شد [۲۶].

به تعبیر ژاک شار پانترو «هنوز هم جلوه های گوناگون طبیعت، موضوع اصلی اشعار است و هنوز هم وقتی از خوانندگان مجلات می پرسیم از چه چیز شعر بیشتر خوشتان می آید، اغلب می گویند از توصیف جالبی که از طبیعت می کند» [۱۴].

نخستین شاعرانی که برای کودکان شعر گفتند، شاعر کودک نبودند بلکه شاعران بزرگسالی بودند که از سر تفنن یا از سراساس مسئولیت و ضرورت، اشعاری هم برای کودکان سروده اند.

«بسیاری از شاعران معروف دوره ی مشروطه و بعد از آن از جمله بهار، ایرج میرزا، عشقی و نسیم شمال کودکان را نیز فراموش نکرده اند [۱۱].

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

از دیگر اشعار شاعران بزرگسال که ردپایی از شعر کودک در آنها دیده می شود ، احمد شاملو و فروغ فرخزاد را می توان نام برد . قیصر امین پور از دیگر شاعرانی است که اشعاری هم برای کودکان دارد. پروین دولت آبادی و محمود کیانوش از دیگر پیشگامان شعر کودک بوده اند . [۱۱].

عباس یمنی شریف را می توان تنها شاعری دانست که از همان ابتدا تمام هم و غم او در مورد شعر کودک بود . همچنین شاعرانی چون ناصر کشاورز ، آتوسا صالحی ، هوشنگ مرادی کرمانی ، سوسن طاقدیس ، فرهاد حسن زاده ، مصطفی رحماندوست ، بابک نیک طلب ، جعفر ابراهیمی ، افسانه شعبان نژاد به ادبیات کودک و نوجوان مفصلاً پرداخته اند [۲۸]. بعد از بررسی آثار جعفر ابراهیمی مشخص شد که طبیعت در اشعار او خود نمایی می کند و جلوه ی بیشتری دارد . آموزش کودکان درباره طبیعت نه تنها یک کار خوب بلکه امری حیاتی برای آینده فرزندان مان و تمام جانداران است. کودکان به طور طبیعی کنجکاو و آماده اشنایی با طبیعت هستند، اما در جامعه‌ای که به طور روزافزون به سوی شهری شدن پیش می‌رود ما باید برای کمک به کودکان در ایجاد ارتباط با طبیعت و اشنایی با محیط زیست، آگاهانه فرصت‌هایی را ایجاد کنیم [۳۰].

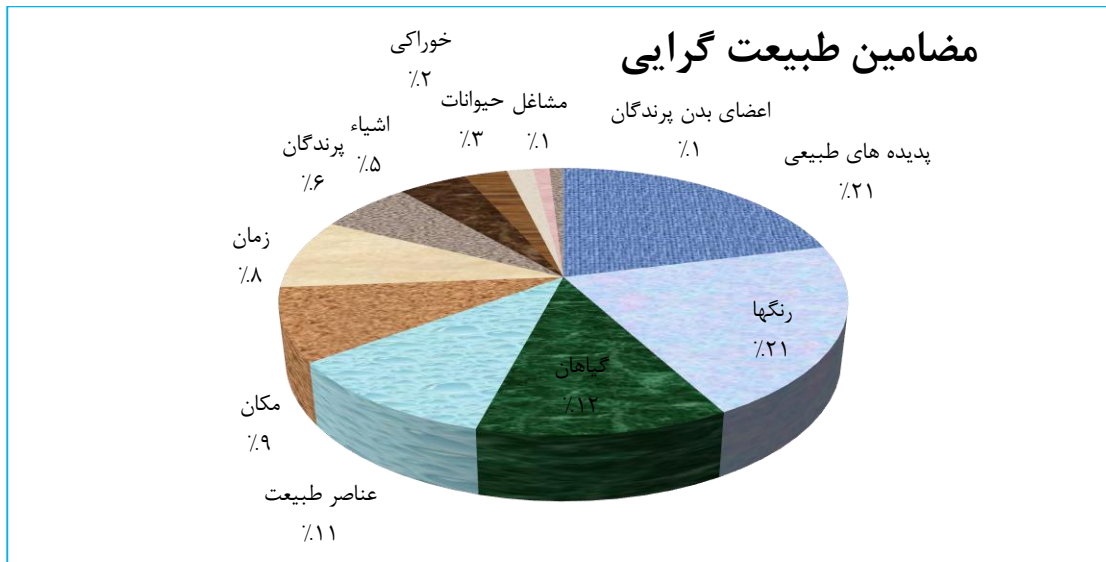
یکی از نیاز های دوران کودکی و نوجوانی نیاز به ارتباط با طبیعت است. تضاد در طبیعت در روحیه ی انسان نیز وجود دارد. برای این که کودکان و نوجوانان بتوانند با تضاد درون خود مبارزه کنند و ناملايمات زندگی را بپذیرند، باید با طبیعت مأنوس شوند. کسانی که طبیعت‌گرا هستند معمولاً روحیه‌ای سالم و متعادل دارند، سختی و مبارزه را خوب تحمل می‌کنند، و بهتر با مشکلات روبرو می‌شوند. افزون بر آن، طبیعت محل کشف بسیاری از رمزهای خلقت است. این نوع کتاب‌ها به نیازهای خودشکوفایی و ایمنی در «هرم نیازهای مازلو» پاسخ می‌گویند [۳۳].

به اعتقاد هال ، افراد در دوران نوجوانی دستخوش دگرگونی های چشمگیری می شوند که غالباً نوسان های پرشور عاطفی به دنبال دارد . دوران نوجوانی باشور و هیجان ، احساس های متناقض ، تحریکات فیزیولوژیکی و عواطفی پرتنش همراه می شود . این نگرش وجه تشابه قابل ملاحظه ای با افکار مردم عادی درباره نوجوان و خلق و خوی او دارد [۳]. استانی هال دوران نوجوانی را " تولد دوباره " نیز نامیده است زیرا در این مرحله تکامل یافته ترین خصوصیات انسانی و اولین ویژگی های تمدن انسانی ظاهر می شود .

در پژوهش انجام شده اشعار جعفر ابراهیمی در ۱۲ محور شامل : عناصر طبیعت ، پدیده های طبیعی ، گیاهان ، حیوانات ، پرندگان و حشرات ، اعضای بدن پرندگان ، خوراکیها ، زمان ، مکان ، مشاغل ، رنگها و اشیاء مورد بررسی قرار گرفت . از میان محورهای بررسی شده طبق نمودار ۱ پدیده های طبیعی [باد- باران- ابر- شب و روز - ...] از بسامد بالایی برخوردار بود . به مراتب ، رنگها ، گیاهان ، عناصر طبیعت [آسمان- آب و مشتاقش- زمین و مشتقاتش- خورشید و ماه- هوا] ، مکان ، زمان [فصول سال] ، پرندگان و حشرات ، اشیاء [سنگ- قایق- ناودان - ...] ، حیوانات ، خوراکیها [نان - شیر - ...] و مشاغل [باغبان- چوپان] در درجات پایین قرار گرفتند . اعضای بدن پرندگان [بال- پر- چشم .....] از پایین ترین بسامد در شعر برخوردار بود .

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

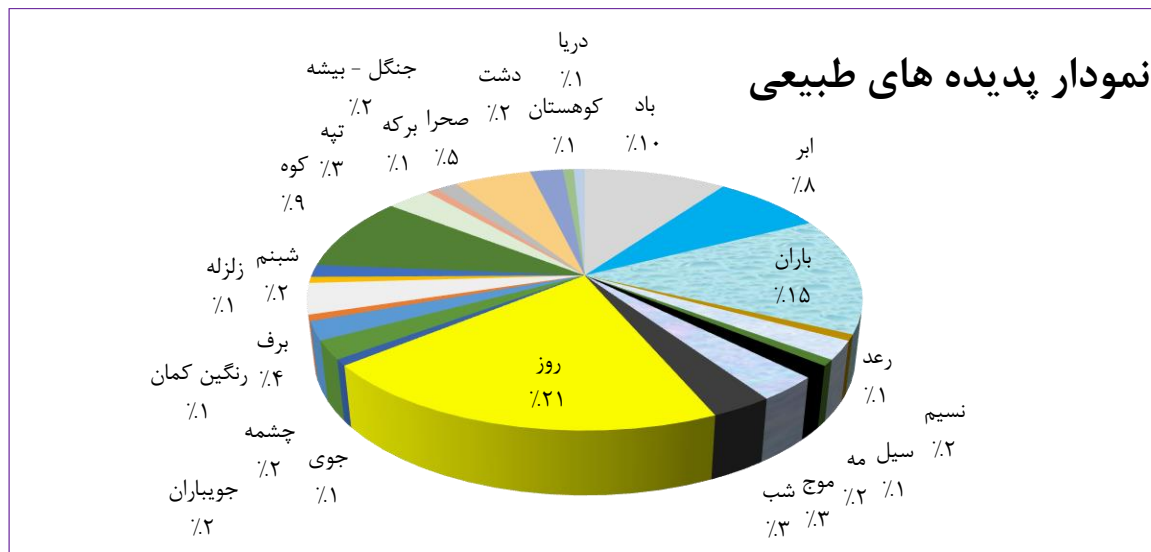
The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

نمودار ۱

۳-۱. پدیده های طبیعی :

در بررسی پدیده های طبیعی مشخص شد که شاعر به روز و مشتقات آن [هر روز- آن روز] بیش از هر چیزهای دیگری توجه نموده و به مواردی چون ؛ رنگین کمان ، زلزله ، جوی ، سیل ، برکه ، کوهستان ، دریا کمترین توجه را داشته است. نمودار ۲ مربوط به پدیده های طبیعی است .

نمودار ۲

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

۳-۱-۱. روز:

واژه روز ۲۷ بار در اشعار ابراهیمی مورد استفاده قرار گرفته است و نماد آغاز زندگی نو می باشد .
« وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ »

[و اوست خدایی که شب و روز و خورشید و ماه را بیافرید که هر یک در مدار معینی سیر می کنند][انبیاء، آیه ۳۳]

نمونه شعر : در هوای داغ آن روز

باد می وزید ، اما

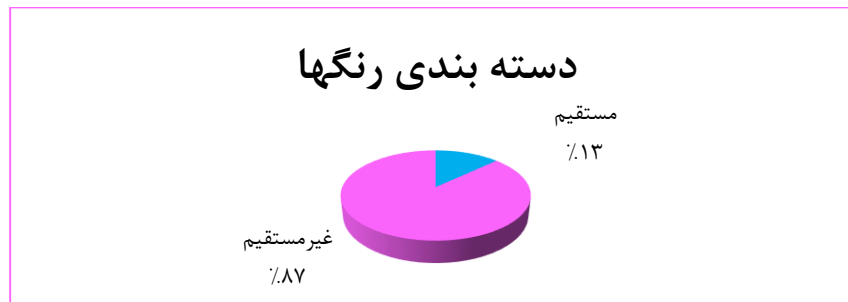
داغ او به دلها ماند

نوحه ی عزا می خواند [۲]

۳-۲. رنگ ها:

جعفر ابراهیمی بعد از پدیده های طبیعی به رنگها اهمیت بیشتری داده است . در این پژوهش رنگها به دو دسته ی مستقیم و غیر مستقیم [نمودار ۳] تقسیم بندی شده اند . پس از بررسی های انجام شده مشخص شد که در اشعار او بیشتر رنگها بصورت غیر مستقیم قابل رؤیت می باشند .

علم روانشناسی ، امروزه ثابت کرده است که هر کدام از رنگها ، نشانه یا درمان هستند و می توانند در ایجاد جاذبه و دافعه ، توازن و تعادل بین ذرات عالم مؤثر هستند . حتی گاهی همین رنگها ، راز دل خلائق را رو می کنند ، به گونه ای که علاقه ی هر شخص به رنگی خاص ، حکایت از شخصیت درونی و ذوق او دارد . رنگهای روشن شادی آفرین و رنگهای تیره غم انگیز هستند [۱۰].

نمودار ۳

۳-۲-۱. رنگ های مستقیم :

در دسته بندی رنگهای مستقیم [نمودار ۴] شاعر از میان رنگها به رنگ سبز بیشترین و به رنگ سیاه و زرد کمترین توجه را داشته است. در بررسی انجام شده رنگ سبز ۵ بار ذکر شده است که نماد خرمی و سرسبزی و شادمانی است.

«رنگ سبز رنگ خرمی و شادابی است و در باطن رنگ نیکی و احسان است .» [۱۲].

«رنگ سبز، رنگ پدیده های زمینی، ملموس، دریافتنی، رویش پذیر و نماینده نقش حواس است. رنگ سبز حاکی از باروری و مزارع، همدلی و سازگاری می باشد.» [۴].

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

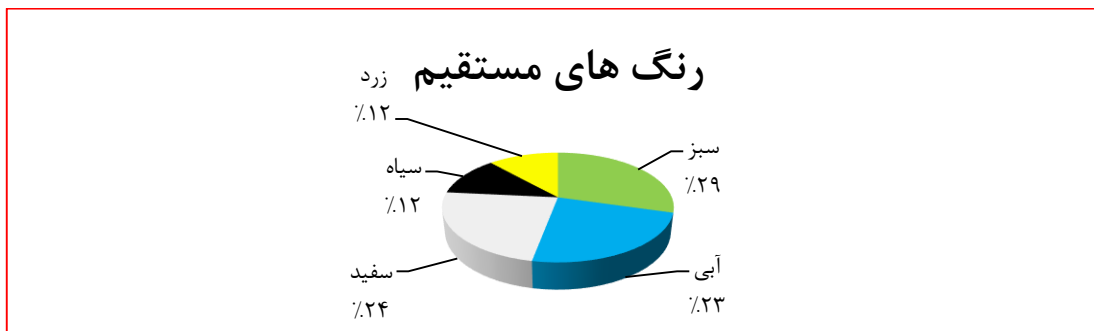
در روانشناسی رنگها آمده است که : «رنگ سبز نمایانگر عزم راسخ ، پایداری و مهمتر از همه مقاومت در برابر تغییرات می باشد [۲۲].»

نشسته سبز و خرم

نمونه شعر :بهار روی شاخه

چکیده مثل شبنم [۱]

بهار روی برگ

نمودار ۴

۳-۲-۲. رنگ های غیر مستقیم:

در دسته بندی رنگهای غیر مستقیم [نمودار ۵] نماد رنگ آبی [آسمان ، آب ، قطره ، دریا] دارای بیشترین بسامد و نماد رنگ سرخ [شقایق ، لاله] دارای کمترین بسامد می باشد .

رنگ آبی : آسمان و آب و قطره و دریا که نشان دهنده ی رنگ آبی هستند ۳۴بار در اشعار تکرار شده اند که نماد آرامش بخشی می باشد .

در کتاب روانشناسی رنگ ها آمده است : « رنگ آبی آرامش کامل است . اندیشیدن درباره این رنگ ، از یک تأثیر آرامش بخش در سیستم اعصاب مرکزی برخوردار است . آبی از نظر روانشناسی به معنای آرامش است و از دیدگاه فیزیولوژیکی معنای خشنودی را می دهد یعنی خشنودی از وضعیت آرامش همراه با لذت بردن از آن . رنگ آبی نشان دهنده ی حدودی است که یک شخص در اطراف خود بوجود می آورد و نیز نشانگر یکپارچگی و احساس تعلق است[۲۲].»

بر روی زمین نگاه می کرد

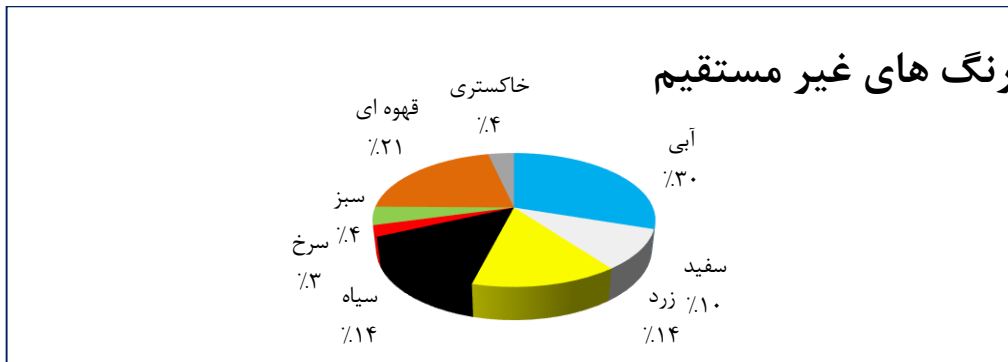
نمونه شعر :خورشید از آسمان آبی

با حوصله رو به راه می کرد [۲]

یک روز قشنگ و خوب او را

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

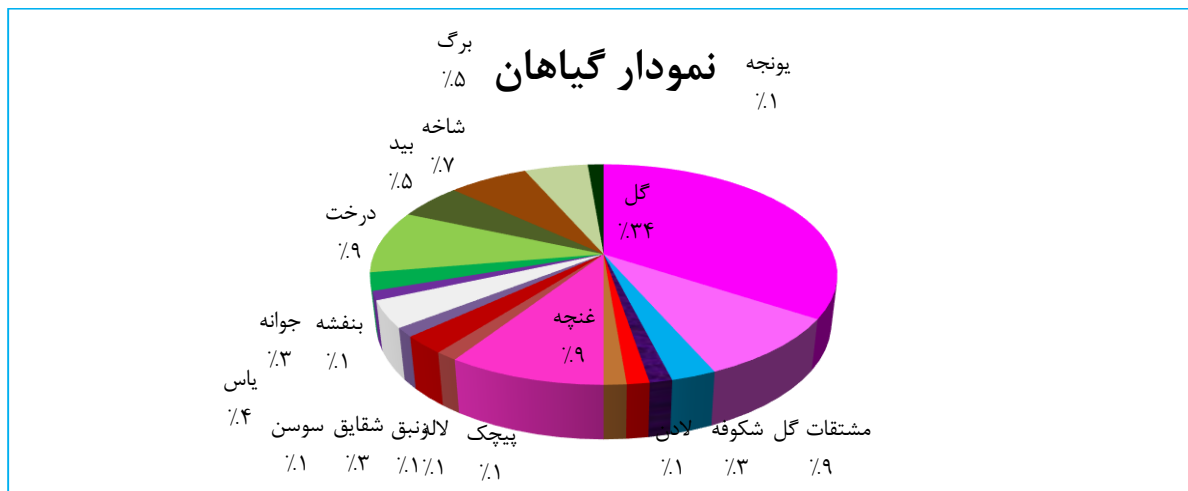

نمودار ۵

۳-۳. گیاهان:

بعد از رنگ ها ، گیاهان [نمودار ۶] از بسامد بالایی برخوردارند . در مجموعه ی گیاهان واژه گل دارای قدرت تکرار بالا و سوسن ، لاله ، پیچک ، زنبق ، بنفشه ، بید مجنون ، مشتقات گل [گلدان- گلخانه- گلستان - گلبرگ] و یونجه دارای قدرت تکرار پایینی هستند .

«گیاهان در تمامی شکل های خود دو دلالت اساسی دارند، نخست مربوط به تجدید حیات سالانه آن هاست که وابسته به نماد پردازی مرگ و رستاخیر، در پی الگوی زمستان و بهار است و دوم فراوانی که پدیدآورنده مفهوم بارآوری است.» [۴].

نمودار ۶

۳-۳-۱. گل:

واژه گل در اشعار مورد بررسی ۲۶ بار آمده است و نماد سرسبزی و زیبایی است .

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

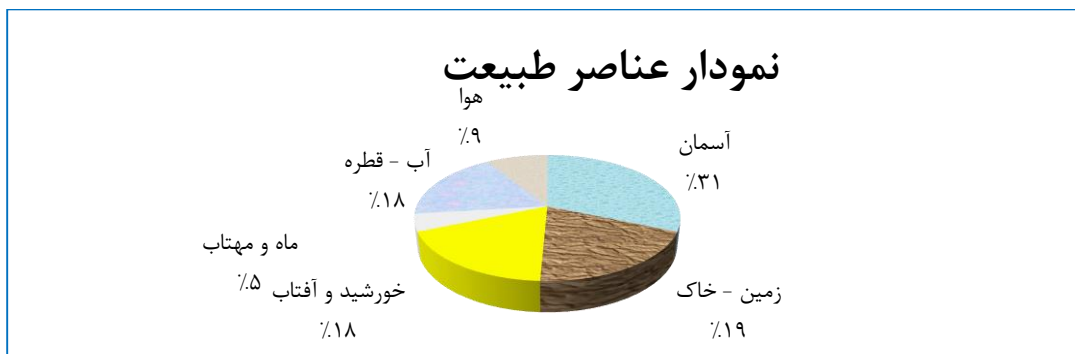
«گل های مختلف دارای معانی گوناگونند اما همان گونه که اغلب رخ می دهد، نماد پردازی گل ها به طور عام دارای دو اهمیت اساسی و متفاوت است. ۱. از جهت ماهیت، ۲. از جهت شکل. از جهت ماهیت گل نماد زودگذری، بهار و زیبایی است اما گل به سبب شکل ظاهری آن تصویری از مرکز و در نتیجه کهن الگویی از روح است.» [۴].

نمونه شعر : در این اتاق کوچک بهار خانه دارد

بهار در اتاقش گل و جوانه دارد [۱]

۳-۴. عناصر طبیعت :

شاهد بعد از گیاهان به بررسی عناصر طبیعت [نمودار ۷] در اشعار خود پرداخته است . او در عناصر طبیعت بیشتر به آسمان و کمتر به ماه و مهتاب اشاره کرده است .

نمودار ۷

۳-۴-۱. آسمان :

آسمان در اشعار شاهد ۲۱ بار تکرار شده است . آسمان نماد رفعت و بزرگی است .

آسمان به دلیل دارا بودن قوانین ویژه‌ی خود بسیار قدرتمند تصور شده است؛ چون از دسترس فعالیت‌های بشر دور است و دست‌نیافتنی می‌نماید [۱۹].

نمونه شعر :

در دل آسمان آبی رنگ تکه ابری سپید پیدا بود

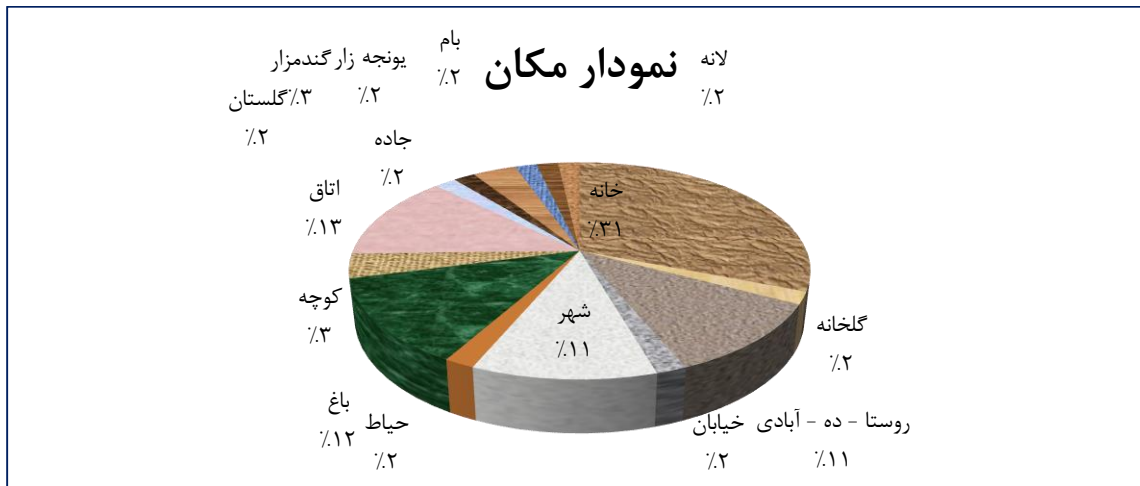
تکه ابری به شکل یک آهو آهویی که میان صحرا بود [۱]

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

۳-۵. اماکن :

جعفر ابراهیمی بعد از بررسی عناصر طبیعت به بررسی اماکن [نمودار ۸] در اشعار خود پرداخته است . در بررسی به عمل آمده خانه دارای بیشترین بسامد و گلخانه ، خیابان ، حیاط ، گلستان ، لانه ، جاده ، یونجه زار و بام دارای کمترین بسامد می باشند .

نمودار ۸

۳-۵-۱. خانه :

واژه خانه ۱۷ بار در اشعار مورد بررسی تکرار شده است و نماد آرامش بخشی و محلی برای سکونت می باشد .

«نهران گرایان ، همواره به شکلی سنتی ، جنبه ی تأنیث جهان هستی را همانند یک صندوق ، یک خانه ، یک دیوار ، یا یک باغ محصور انگاشته اند . خانه جای سکونت است و مادررؤیاهای خود خانه را نماینده ی لایه های متفاوت روح تلقی می کنیم . نمای بیرونی خانه بر ظاهر انسان یعنی بر شخصیت یا بر نقاب او دلالت دارد.» [۴].

نشسته توی گلدان

نمونه شعر: بهار توی خانه

زبوی او گلستان [۱]

شده تمام خانه

۳-۶. زمان :

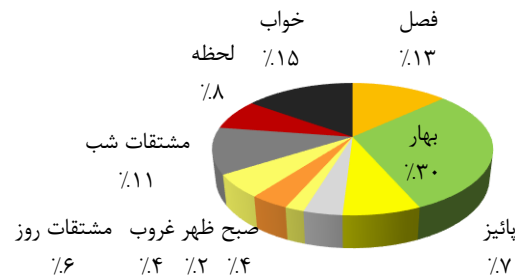
بعد از بررسی اماکن به بررسی زمان [نمودار ۹] پرداخته شده است که فصل بهار دارای بیشترین تکرار و ظهر دارای کمترین تکرار می باشد .

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

در قرن بیستم نسبی بودن زمان مطرح شد. به این معنی که زمان در همه جا و برای همه چیز یکسان نیست. بلکه بستگی به سرعت پدیده دارد، هر چه سرعت پدیده بیشتر باشد زمان کمتری بر آن می گذرد. در سرعتی معادل سرعت نور زمان به صفر می رسد. یعنی اگر چیزی با سرعت نور حرکت کند زمان بر آن نمی گذرد [۳۲].

نمودار زمان

نمودار ۹

۳-۶-۱. بهار:

واژه بهار ۱۶ بار در اشعار ابراهیمی تکرار شده است و نماد سرسبزی و شادابی می باشد .

«بهارنمادمعانی گوناگونی است که همگی دلالت براموری مثبت می کند. مولانابههار را مظهر اسم لطیف وپاییز را مظهر اسم قهارمی داند» [۱۲].

نمونه شعر: بادستی از شکوفه

در انتظار هستم

روزی که او بیاید

گویی بهار هستم [۲]

۳-۷. پرندگان و حشرات:

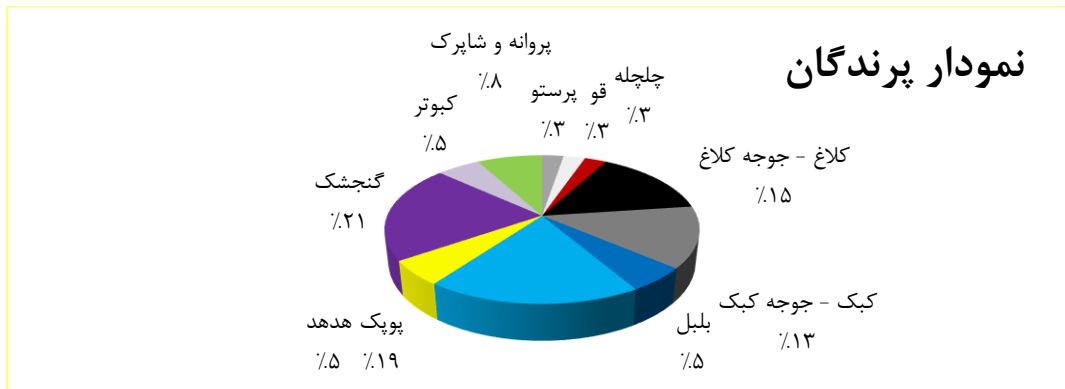
بعد از بررسی زمان در مجموعه اشعار ، شاعر به بررسی پرندگان و حشرات [نمودار ۱۰] روی آورده است . در این بررسی مشخص شده که گنجشک دارای قدرت تکرار بیشتر و پرستو ، قو و چلچله دارای قدرت تکرار کمتری می باشند .

در کتاب سیروس شمیسا آمده است : «پرنده ، رمز پرواز اندیشه ها و تخیلات است.» [۱۷].

در کتاب ادواردو سرلو نیز ذکر شده است که : « پرندگان در بیشتر موارد ، نماد روح انسانند که برخی از نخستین نمونه های آن در هنر معاصر باستان یافت شده است . در شمایل نگاری های یونان قدیم پرندگان را با سر ترسیم می کردند . برخی پرندگان مانند کبوتر بی رنگ و ریا و برخی دیگر مانند کبک زیرکند.» [۴].

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

نمودار ۱۰

۳-۷-۱. گنجشک:

گنجشک در اشعار ابراهیمی ۸ بار تکرار شده است و نماد شادی و شوروهیجان و تحرک می باشد.

گنجشک، گاهی رمز شادمانی های زندگی، انسان های شاد و حیات و جنب و جوش است [۱۷].

بهار خانه دارد

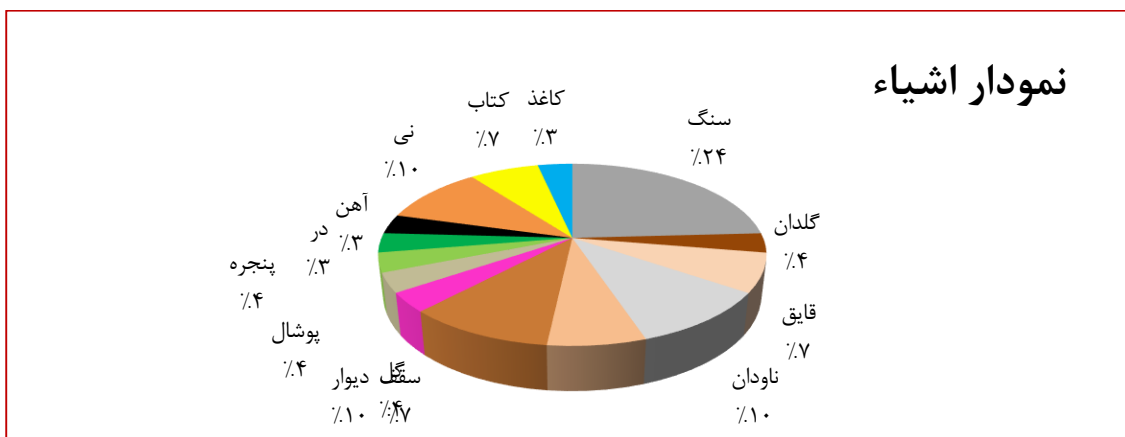
نمونه شعر: در چشم های گنجشک

گل و جوانه دارد [۱]

انگار در نگاهش

۳-۸. اشیاء:

بررسی اشیاء [نمودار ۱۱] در شعر بعد از بررسی پرنندگان صورت گرفت. سنگ دارای بیشترین بسامد و گلدان، گل، آهن، در، پنجره، پوشال و کاغذ دارای کترین بسامد بودند.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

نمودار ۱۱

۳-۸-۱. سنگ :

سنگ در اشعار ابراهیمی ۷ بار مرور شده است و نماد مقاومت می باشد .

«سنگ نمادی از بودن ، پیوند ، آشتی و سازگاری با نفس خویشتن است . سختی و مقاوت سنگ همواره انسان را تحت تأثیر قرار داده و القا کننده ی ضدیت با پدیده های منطقی بوده است ؛ پدیده هایی که در معرض تغییر ، فساد و مرگ قرار دارند .» [۴].

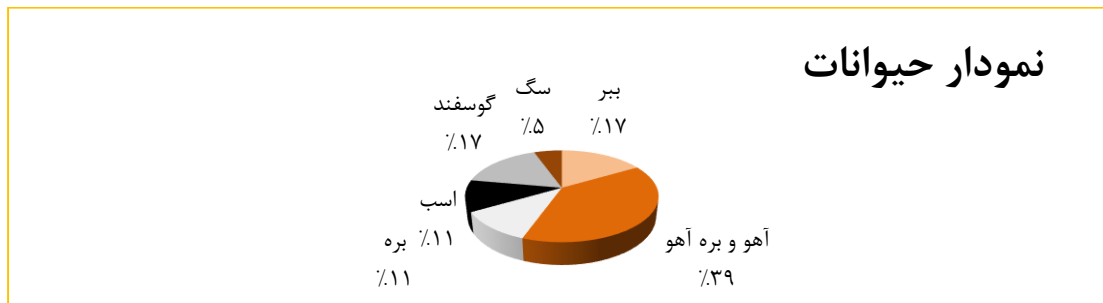
نمونه شعر : از صدای گرم او شکفت غنچه ای که پای سنگ بود

غنچه ی شکفته ، پای سنگ مثل خنده ی قشنگ بود [۲]

۳-۹. حیوانات :

بررسی حیوانات [نمودار ۱۲] پس از بررسی اشیاء انجام شد و مشخص شد که آهو از دسته حیوانات وحشی دارای بسامد بالا و سگ از دسته حیوانات اهلی دارای بسامد پایین هستند .

«حیوانات به سبب دارا بودن ریخت های گوناگون و حرکات ، شکلها و رنگهای مشخص برجسته و از جهت روابطی که با انسان دارند ، بیشترین اهمیت را در دانش نمادپردازی یافته اند .» [۴].

نمودار ۱۲

۳-۹-۱. آهو :

آهو در اشعار بررسی شده ۴ بار تکرار شده است و نماد خود کلمه است .

در آثار مولانا به ویژه مثنوی معنوی آهو نماد عارف و اهل الله است [۱۲].

نمونه شعر : غرش ببر مثل رعدی بود غرش او در آسمان پیچید

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

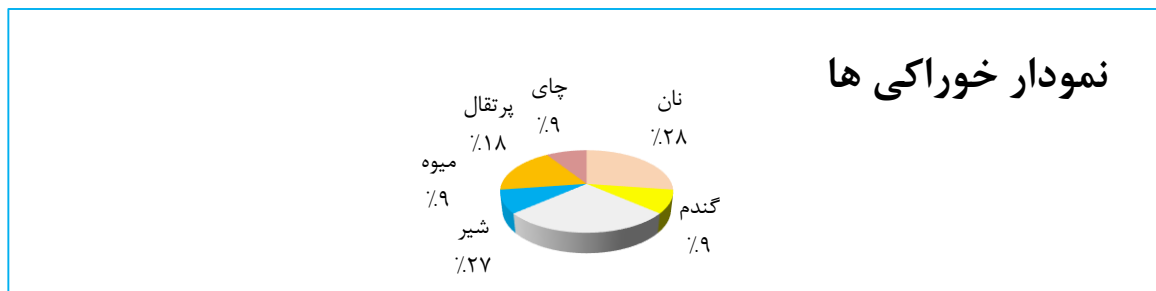
آهوی بینوا به خود لرزید [۱]

حمله کرد او به سوی آن آهو

۳-۱۰. خوراکی ها :

خوراکی ها [نمودار ۱۳] بعد از حیوانات در اشعار شاهد مورد بررسی قرار گرفتند و از میان آنان شیرو نان دارای بیشترین قدرت تکرار و چای و میوه و گندم دارای کمترین قدرت تکرار می باشند .

تصور دسته‌ی خوراکی‌ها در میان سه دسته‌ای که اصولاً کنش‌پذیر و منفعل ظاهر شده‌اند، چنان دور از انتظار نبوده است و با نظریه‌ی مرسوم به «وفور» در ژرفای فرهنگ ما جای گرفته و همه‌ی هستی را در خدمت روزی‌رسانی به آدمی قرار داده، هم‌خوان است و از این نظر در ژرف‌نای ناخودآگاه کودکان انسان را موجودی مصرف‌گر و بهره‌کش قلمداد می‌کند [۱۹].

نمودار ۱۳

۳-۱۰-۱. نان :

نان در اشعار ابراهیمی ۳ بار تکرار شده است و نماد برکت و روزی انسان هاست.

پیامبر [ص]: خدایا به نان ما برکت ده و میان ما و آن جدایی مینداز که اگر نان نبود نه می توانستیم روزه بگیریم، نه نماز بخوانیم و نه دیگر واجبات پرورگار خویش را بجا آوریم [۲۱].

چین غم هرگز نمی افتاد

نمونه شعر: روی پیشانی بابایم

بوی نان تازه را می داد [۲]

دست های مادرم هرروز

۳-۱۱. مشاغل :

بررسی مشاغل [نمودار ۱۴] بعد از حیوانات انجام شد و مشخص شد که چوپان در اشعار ابراهیمی دارای اهمیت بیشتر و باغبان و بزیگر دارای اهمیت کمتری هستند .

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

نمودار مشاغل

نمودار ۱۴

۳-۱۱-۱. چوپان :

واژه چوپان یا شبان ۵ بار مرور شده است و نماد راهنما و هدایت کننده است .

«چوپان ، عنوانی است که به یکی از خدایان وابسته به ماه یعنی تموز داده شده و او را چوپان گله ی ستارگان دانسته اند. چوپان همچنین هدایت کننده ی ارواح به سرزمین مردگان است یعنی دارای شکوه روحانی و نمادی از قدرت متعالی است زیرا گله ی چهارپایان نماینده ی نیروهای کیهانی است .» [۴].

آسمان دشت ها پیداست

نمونه شعر : در نگاه خسته ی چوپان

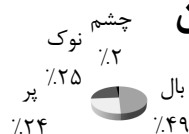
شکل چوپان با نی اش زیباست [۱]

توی دستش یک نی چوبی است

۳-۱۲. اعضای بدن پرندگان :

ابراهیمی بعد از بررسی مشاغل در اشعار به بررسی اعضای بدن پرندگان [نمودار ۱۵] پرداخته است . در این بررسی بال و چشم بیشتر و نوک و پر کمتر مورد توجه قرار گرفته اند .

نمودار اعضای بدن پرندگان

نمودار ۱۵

۴. نتیجه گیری

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

پس از بررسی های به عمل آمده مشخص شده است که طبیعت در اشعار جعفر ابراهیمی بسیار خودنمایی می کند ، بطوریکه او را شاعر طبیعت دانسته اند . اشعار او برمبنای ۱۲ محور مورد بررسی قرار گرفته است که پدیده های طبیعی بسامد بسیار بالایی دارد و به مراتب : رنگ ها ، گیاهان ، عناصر طبیعت ، مکان ، زمان ، پرندگان و حشرات ، اشیاء ، حیوانات ، خوراکی ها و مشاغل در درجات پایین تر قرار گرفته اند . اعضای بدن پرندگان دارای کمترین بسامد بود .

در میان پدیده های طبیعی روز نیز از بسامد بالایی برخوردار است که نشان دهنده ی زمانی است که نوجوان دارای جنبش و جوش و فعالیت است و کمتر به حوادثی چون ؛ سیل و زلزله و جنگل و ... پرداخته شده است . از میان رنگها نیز که به دو دسته مستقیم و غیر مستقیم تقسیم شدند ، شاعر بیشتر اشاره به رنگهای غیرمستقیم و مخصوصا رنگ آبی پرداخته است که نشان دهنده ی آرامشی برای نوجوانان است .

در دسته گیاهان واژه گل به میزان زیادی تکرار شده است . در این اشعار مشتقات گل و انواع گل نیز ذکر شده است . از عناصر طبیعت نیز همه عناصر مغلوب آسمان هستند که نشان دهنده ی رفعت و بزرگی در نوجوانان است . از میان اماکن و زمان ها و پرندگان ، شاعر بیشتر به خانه که به نوعی محل آرامش و سکنا برای نوجوان است اشاره کرده است . فصل بهار نیز که فصل شکوفایی و سرسبزی است بسیار مورد توجه ابراهیمی بوده است . از میان اشیاء و حیوانات بیشتر به سنگ که نمادی از مقاومت می باشد و کمتر به سگ که نمادی از پاسبانی است توجه داشته است .

از بین خوراکی ها و مشاغل به هر دو مورد بسیار کمتر از موارد دیگر توجه داشته است . در خر نیز به اعضای بدن پرندگان که چندان ضرورتی در شعر ندارد ، توجه بسیار کمی داشته است . سخن آخر، شاعر در شعر خود بیشتر به عناصر و گیاهان و پدیده های طبیعی پرداخته است که این یکی از ویژگی های خوب شعر جعفر ابراهیمی برای گروه سنی "ج" می باشد .

۵. مراجع

۱. ابراهیمی، جعفر؛ آب مثل سلام، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۷۲
۲. ابراهیمی، جعفر؛ آواز پوپک، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۷۲
۳. احدی، حسن و جمهری ، فرهاد؛ روانشناسی رشد (جوانی ، میانسالی ، پیری)، چاپ و نشر بنیاد، تهران، ۱۳۷۷
۴. ادواردو سرلو، خوان؛ فرهنگ نمادها، ترجمه: دکتر مهرانگیز اوحدی، دستان، تهران، ۱۳۸۸
۵. آقایاری، خسرو؛ آشنایی با ادبیات کودکان و نوجوانان و معیارهای نقد و بررسی کتاب، سرآمد کاووش، تهران، ۱۳۷۵
۶. ام خالد، فضلان و ابراین، جوان؛ اسلام و محیط زیست، ترجمه : اسماعیل حدادیان، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۸
۷. انوشه، حسن؛ دانشنامه زبان و ادب فارسی، سمت، تهران، ۱۳۷۶
۸. بلالی، رقیه؛ بخش گفتگو، شماره ۱۱ ، کتاب ماه کودک و نوجوان، تهران، ۱۳۷۹
۹. پاک نژاد، رضا؛ اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، بنیاد فرهنگی شهید دکتر پاک نژاد، یزد، ۱۳۶۳

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

۱۰. پهلوان، حسین؛ روانشناسی رنگها در قرآن و حدیث، مجله حدیث اندیشه، ۱۳۸۷، صفحات ۱۲۲ و ۱۲۳
۱۱. پولادی، کمال؛ بنیادهای ادبیات کودک، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۷
۱۲. تاجدینی، علی؛ فرهنگ نمادها در اندیشه مولانا، سروش، تهران، ۱۳۸۳
۱۳. حجازی، بنفشه؛ ادبیات کودکان و نوجوانان، ویژگی ها و جنبه ها، روشنگران، تهران، ۱۳۸۵
۱۴. شارپاترو، ژاک؛ دوران طلایی شعر؛ لیلی ایمن (آهی) تنظیم از معصومه سهرابی، شورای کتاب کودک، تهران، ۱۳۵۶
۱۵. شفیع کدکنی، محمدرضا؛ صورخیال در شعر فارسی، انتشارات آگاه، تهران، ۱۳۷۰
۱۶. شکرالله زاده، سودابه؛ بررسی عناصر طبیعت در کتاب فارسی دوم دبستان، ۱۳۹۱
۱۷. شمیسا، سیروس؛ نگاهی به فروغ فرخزاد، انتشارات مروارید، تهران، ۱۳۷۶
۱۸. عباسپور نوغانی، محبوبه؛ بررسی محتوایی شعر کودک در دهه ی هفتاد (گروههای سنی الف، ب، ج)، ۱۳۸۴
۱۹. عمل صالح، احیاء و همکاران؛ بررسی راههای خداشناسی در کتاب های شعر کودک و نوجوان، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۷، سال ۱۳۸۹، صفحات ۹ و ۱۰
۲۰. قرآن کریم
۲۱. کافی، ۶/۲۸۷
۲۲. لوشر، دکتر مارکس؛ روان شناسی رنگ ها، ترجمه: ویدا ابی زاده، انتشارات درسا، تهران، ۱۳۷۴
۲۳. مصاحب، غلامحسین؛ دایره المعارف فارسی، شرکت سهامی کتابهای جیبی، تهران، ۱۳۸۰
۲۴. نصر، سید حسن؛ دین و نظام طبیعت، ترجمه: محمد حسن فغوری، حکمت، تهران، ۱۳۸۴
۲۵. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۵
۲۶. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۴۶
۲۷. ویلز، پاتولین؛ رنگ ها و تأثیرات درمانیشان، ترجمه: مینا اعظامی، نشر صورتگر، تهران، ۱۳۸۵
28. Asalsara3.blogfa.com
29. fa.wikipedia.org
30. Ketabak.org
31. Pajuhesh.irc.ir
32. Rasekhoon.net
33. Vista.ir